

דרכו של דוד למלכות - השתלבות דוד במרחב חברון

בסוף פרק כ"ה בשמואל א' מופיע פסוק שנמצא לכאורה ללא כל קשר לכל הפרק כולו. הפרק עוסק בסיפור נבל הכרמלי והשתלשלות הארועים שבין דוד ונבל ואח"כ דוד ואביגיל. בסיום הפרק מסופר על נישואי דוד לשתי נשים אחינעם היזרעלית ואביגיל אשת נבל הכרמלי. לאחר סיום הפרק (פרק כ"ה) שהוא גם סיום פרשה מופיע פסוק נפרד: "וַיִּשְׁאַל נָתָן אֶת מִיכַל בִּתּוֹ אֵשֶׁת דָּוִד לְפָלְטִי בֶן לִישׁ אֲשֶׁר מִגְלִים".

דוד נמשח למלך על ידי הנביא – כיצד יצא שמעו בעולם?

דוד נמשח על ידי שמואל הנביא בבית אביו בבית לחם יהודה

משיחתו של דוד על ידי הנביא לא כללה הכרזה בציבור על דוד כמלך על ישראל. המשיחה מבוצעת בבית לחם בנוכחות ישי אביו של דוד ובנוכחות אחיו: "וַיִּקַּח שְׁמוּאֵל אֶת קֶרֶן הַשֶּׁמֶן וַיִּמָּשַׁח אֹתוֹ בְּקֶרֶב אָחָיו וַתִּצְלַח רוּחַ ה' אֶל דָּוִד מֵהַיּוֹם הַהוּא וַמְּעֵלָה וַיִּקָּם שְׁמוּאֵל וַיֵּלֶךְ הָרְמָתָה". (שמואל א טז, יג)

כרקע לדברים ראוי לזכור, כי להכתרתו של שאול כמלך על ישראל היו מספר שלבים.

משיחתו, לראשונה, של שאול למלך על ידי הנביא, בנוכחות שניהם בלבד נעשתה: "וַיִּשְׁכְּמוּ וַיְהִי בַעֲלוֹת הַשֶּׁחַר וַיִּקְרָא שְׁמוּאֵל אֶל שְׁאֹל הַגָּגָה לֵאמֹר קוּמָה וְאַשְׁלַחְךָ וַיִּקָּם שְׁאֹל וַיֵּצֵאוּ שְׁנֵיהֶם הוּא וְשְׁמוּאֵל הַחוּצָה. הִמָּה יוֹרְדִים בְּקֶצֶה הָעִיר וְשְׁמוּאֵל אָמַר אֶל שְׁאֹל אָמַר לָנֶעַר וַיַּעֲבֹר לִפְנֵינוּ וַיַּעֲבֹר וְאַתָּה עֹמֵד כִּיּוֹם וְאַשְׁמִיעֶךָ אֶת דְּבַר אֲ-לֹהִים. וַיִּקַּח שְׁמוּאֵל אֶת פֶּךָ הַשֶּׁמֶן וַיִּצַק עַל רֹאשׁוֹ וַיִּשְׁקָהוּ וַיֹּאמֶר הֲלוֹא כִּי מָשַׁחְךָ ה' עַל נִחְלָתוֹ לְנָגִיד". (שמואל א, ט, כו – י, א)

חשיפתו של שאול כמלך מתבצעת בשני שלבים. בתחילה בטקס במצפה: "וַיִּצְעַק שְׁמוּאֵל אֶת הָעָם אֶל ה' הַמִּצְפָּה... וַיִּקְרַב שְׁמוּאֵל אֶת כָּל שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּלְכֹּד שִׁבְט בְּנִימִן. וַיִּקְרַב אֶת שִׁבְט בְּנִימִן לְמִשְׁפַּחְתּוֹ וַתִּלְכֹּד מִשְׁפַּחַת הַמַּטְרִי וַיִּלְכֹּד שְׁאֹל בֶּן קִישׁ וַיִּבְקְשֻׁהוּ וְלֹא נִמְצָא. וַיִּשְׁאַל עוֹד בַּה' הֲבֵא עוֹד הָלָם אִישׁ וַיֹּאמֶר ה' הִנֵּה הוּא נִחְבֵּא אֶל הַכִּלִּים. וַיִּרְצוּ וַיִּקְחֻהוּ מִשָּׁם וַיִּתְּצֻב בְּתוֹךְ הָעָם וַיִּגְבֶּה מִכָּל הָעָם מִשְׁכָּמוֹ וַמְּעֵלָה. וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל כָּל הָעָם הֲרֵאִיתֶם אֲשֶׁר בָּחַר בּוֹ ה' כִּי אֵין כָּמֹהוּ בְּכָל הָעָם וַיִּרְעוּ כָּל הָעָם וַיֹּאמְרוּ יְחִי הַמֶּלֶךְ". (שמואל א י, יז-כד)

לאחר הטקס במצפה ולאחר שהוביל שאול את העם לניצחון על עמון ביבש גלעד, מתקיים טקס נוסף בגלגל: "וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל הָעָם לְכוּ וְנִלְכָה הַגִּלְגָל וְנַחֲדָשׁ שָׁם הַמְּלוּכָה. וַיֵּלְכוּ כָּל הָעָם הַגִּלְגָל וַיִּמְלְכוּ שָׁם אֶת שְׁאֹל לִפְנֵי ה' בַּגִּלְגָל וַיִּזְבְּחוּ שָׁם זִבְחִים שְׁלָמִים לִפְנֵי ה' וַיִּשְׁמַח שָׁם שְׁאֹל וְכָל אַנְשֵׁי יִשְׂרָאֵל עַד מָאֹד". (שמואל א יא, יד-טו)

נשים לב אם כן כי הכרזת שאול כמלך על ישראל התנהלה בתהליך בן שלשה שלבים עד להכרה סופית במלכות שאול.

באופן טבעי ובמיוחד לאור מה שידע בוודאי דוד על ההליך בו התקבל שאול למלך על ישראל, תוהה דוד על דרכו למלוכה. כיצד תבוא לידי ביטוי, לידי פרסום ולידי מימוש מלכותו על ישראל? אלה שאלות שמן הסתם שאל את עצמו דוד. מה עוד שבניגוד לשאול, כאשר נמשח דוד למלך על ישראל על ידי הנביא, כבר היה מלך בישראל – שאול.

עוד ראוי לשים לב כי בין משיחתו בבית לחם של דוד על ידי הנביא למלך בהיותו בן שבע עשרה, לבין תחילת מלכותו על יהודה בלבד, בחברון, בהיותו בן שלושים, חלפו 13 שנים. במשך תקופה ארוכה זו צריך היה דוד להתמודד עם הפער העצום בין משיחתו למלך על ידי הנביא על פי דבר ה', דבר בעל משמעות עמוקה ביותר,

לאי הידיעה, לידיעה החלקית, ולאי ההכרה של העם על היותו מלך משוח. עליו להבין מה משמעות הדבר, האם עליו להמתין בסבלנות למשהו חיצוני שיקרה? האם עליו לפעול למימוש דבר המלכות? ואם לפעול, איך לפעול?
עם השאלות העמוקות הללו שמשולבות בהן מרכיבים אמוניים, מוסריים וערכיים מחד, ושיקולים אסטרטגיים וטקטיים מאידך, מתמודד דוד לאורך תקופה ארוכה מאוד.

הגעה למלכות דרך התקשרות עם בית שאול

הדרך הנקרית לפני דוד בתחילה (ואולי לא נקרית היא הדרך, כי אם מתוכננת מלפני ה') היא מימוש המלכות באמצעות ניצחון בקרב והתקשרות עם בית שאול. וכך אנו לומדים על הקרב מול גלית בעמק האלה:

"וַיִּשְׁאוּל וְאִישׁ יִשְׂרָאֵל נֶאֱסָפוּ וַיַּחֲנוּ בְּעֶמֶק הָאֵלָה וַיַּעֲרְכוּ מִלְחָמָה לְקִרְאֵת פְּלִשְׁתִּים. וּפְלִשְׁתִּים עֹמְדִים אֶל הָהָר מִזֶּה וַיִּשְׂרָאֵל עֹמְדִים אֶל הָהָר מִזֶּה וַהֲגִיא בִּינֵיהֶם. וַיֵּצֵא אִישׁ הַבָּנִים מִמַּחֲנוֹת פְּלִשְׁתִּים גָּלִית שְׁמוֹ מִגֵּת גִּבְהוֹ שֵׁשׁ אַמּוֹת וְזֶרֶת". (שמואל א יז, ב-ד)

מתוך מצוקת ישראל עולה דוד כנגד הפלישתי, ובתוך כך גם נפתח פתח להתקשרותו של דוד לבית שאול:

"וְכָל אִישׁ יִשְׂרָאֵל בְּרֹאֲתָם אֶת הָאִישׁ וַיִּנָּסוּ מִפָּנָיו וַיִּירָאוּ מְאֹד. וַיֹּאמֶר אִישׁ יִשְׂרָאֵל הֲרֵאִיתָם הָאִישׁ הָעֹלֶה הַזֶּה כִּי לַחֲרֹף אֶת-יִשְׂרָאֵל עָלָה וְהִיָּה הָאִישׁ אֲשֶׁר יִכְנוּ יַעֲשֶׂרְנוּ הַמֶּלֶךְ עֹשֶׁר גָּדוֹל וְאֵת בֵּיתוֹ יִתֵּן לוֹ וְאֵת בֵּית אָבִיו יַעֲשֶׂה חֲפָשִׁי בְּיִשְׂרָאֵל". (שמואל א יז, כד-כה)

תחילת התקשרות דוד למשפחת שאול, דרך יהונתן הייתה, מיד לאחר ניצחון דוד על גלית:

"וַיְהִי כְּכַלְתּוֹ לְדַבֵּר אֶל שָׁאוּל וַנֶּפֶשׁ יְהוֹנָתָן נִקְשְׁרָה בְּנֶפֶשׁ דָּוִד וַיֹּאחֲזֶהוּ יְהוֹנָתָן כְּנִפְשׁוֹ. וַיִּקְחֶהוּ שָׁאוּל בַּיּוֹם הַהוּא וְלֹא נָתַנוּ לָשׁוּב בֵּית אָבִיו. וַיִּכְרֹת יְהוֹנָתָן וְדָוִד בְּרִית בְּאַהֲבָתוֹ אֹתוֹ כְּנִפְשׁוֹ". (שמואל א יח, א-ב)

ועוד ממשיך הקשר בין דוד למשפחת שאול בניסיון ליצירת קשרי נישואין, שלא מומש, עם מירב בת שאול:

"וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל דָּוִד הִנֵּה בְתִי הַגְּדוֹלָה מֵרַב אֲתָה אֲתָן לָךְ לְאִשָּׁה... וַיְהִי בַּעֲת תַּת אֶת מֵרַב בַּת שָׁאוּל לְדָוִד וְהִיא נָתַנָּה לְעַדְרִיָּאל הַמַּחֲלָתִי לְאִשָּׁה". (שמואל א יח, יז-יט)

ומשם נמשך הקשר לבית שאול בנישואי דוד למיכל בת שאול:

"וַתֵּאָהֵב מִיכַל בַּת שָׁאוּל אֶת דָּוִד וַיִּגְדּוּ לְשָׁאוּל וַיֵּשֶׁר הַדָּבָר בְּעֵינָיו". (שמואל א יח, כ)
וַיִּתֵּן לוֹ שָׁאוּל אֶת מִיכַל בִּתּוֹ לְאִשָּׁה". (שמואל א יח, כז)

ומכל ההשתלשלות הזו אולי חשב דוד, כי באמצעות הקשר האמיץ ליהונתן ובהיותו חתן למלך, תעבור אליו המלוכה בעתיד באופן טבעי. (מסלול התקשרות זה יכול היה לסמל את היותו של שבט בנימין, שבטו של שאול, השבט המחבר היסטורית בין יהודה ליוסף, באמצעותו תגיע המלכות אל דוד.)

נקודת מפנה ראשונה – אל דרך ההימלטות וההישרדות

אלא שהשתבשו הדברים ולמרות הקשר האמיץ בין דוד ויהונתן ולמרות נישואי דוד ומיכל ואולי דווקא בשל שני אלה, שאול אגב אֵת דָּוִד וְהַקֶּשֶׁר הוֹלֵךְ וּמִדְרָדֵר:
"וַיִּרָא שָׁאוּל וַיֵּדַע כִּי ה' עִם דָּוִד וּמִיכַל בַּת שָׁאוּל אֶהְבֶּתָהּ. וַיֹּאסֶף שָׁאוּל לֵרָא מִפָּנָיו דָּוִד עוֹד וַיְהִי שָׁאוּל אֹבֵד אֶת דָּוִד כָּל הַיָּמִים". (שמואל א יח, כח-כט)

מכאן והלאה נאלץ דוד לפנות לדרך אחרת, לא דרך הקשר עם משפחת המלך תתממש מלכות דוד. דוד נאלץ לצאת לדרך חדשה - יצירת קבוצה של אנשי חיל הנאמנים לו ההולכים עמו ובעזרתם לקיים התנהלות של בריחה, מילוט משפחתו, מחבוא במדבר, מסתור במערה, הימלטות, הישרדות ואף מאבק מאופק. נזכיר כאן רק את ההתארגנות הראשונית של דוד בדרך זו החדשה:

"וַיֵּלֶךְ דָּוִד מִשָּׁם וַיִּמְלֹט אֶל מְעָרַת עֲדָלָם וַיִּשְׁמְעוּ אַחֲיוֹ וְכָל בֵּית אָבִיו וַיֵּרְדּוּ אֵלָיו שָׁמָּה. וַיִּתְקַבְּצוּ אֵלָיו כָּל אִישׁ מִצֹּק וְכָל אִישׁ אֲשֶׁר לוֹ נָשָׂא וְכָל אִישׁ מִרַב־נָפֶשׁ וַיְהִי עֲלֵיהֶם לְשָׂר וַיְהִי עִמּוֹ כְּאַרְבַּע מֵאוֹת אִישׁ." (שמואל א כב, א-ב)

המרחב הגאוגרפי בו פועל דוד בשלב זה, הוא החלק הדרומי מזרחי של שבט יהודה, חלקו המזרחי של דרום הר חברון, ספר מדבר יהודה ומדבר יהודה. במרחב זה מתגוררים בני שבטו של דוד, שבט יהודה, ולכאורה דוד אמור לזכות במרחב זה בשיתוף פעולה של בני שבטו שיסייעו לו לשרוד במרדף שעורך שאול אחריו.

אך במהרה מתברר לדוד כי גם בני שבטו, שבט יהודה, שכזכור אינם יודעים על משיחתו למלך על ידי שמואל, רואים בשאול מלך שהומלך על ידי הנביא ועל ידי העם, וראוי ואולי אף חובה להתייחס אליו כמלך. כך למשל אנו רואים את אנשי זיף (המזוזה כיום עם תל זיף ממזרח לחברון) מסייעים לשאול במרדפו אחר דוד: "וַיַּעֲלוּ זָפִים אֶל שְׂאוֹל הַגִּבְעָתָה לֵאמֹר הֲלוֹא דָּוִד מְסֻתָּתָר עִמָּנוּ בְּמַצְדּוֹת בְּחַרְשָׁה בְּגִבְעַת הַחֲכִילָה אֲשֶׁר מִיַּמִּין הַיְּשִׁימוֹן. וְעַתָּה לְכָל אֹת נִפְשָׁךְ הַמֶּלֶךְ לָרֶדֶת רֵד וְלָנוּ הַסָּגִירוֹ בְּיַד הַמֶּלֶךְ." (שמואל א כג, יט-כ)

ועוד אנו רואים את נבל הכרמלי מסרב לסייע בידי דוד: "וַיַּעַן נָבַל אֶת עַבְדֵי דָּוִד וַיֹּאמֶר מִי דָּוִד וּמִי בֶן יִשִּׁי הַיּוֹם רַבּוֹ עֲבָדִים הַמִּתְפָּרְצִים אִישׁ מִפָּנָיו אֲדֹנָיו." (שמואל א כה, י)

דרכו של דוד להתמודד עם נבל המסרב לסייע בידו היא להרוג את נבל ואת אנשיו באשר הם מורדים בו ועל חייבים מיתה כדון מורדים במלכות:

"וְדָוִד אָמַר אֶף לְשָׁקֶר שָׁמַרְתִּי אֶת כָּל אֲשֶׁר לָזָה בַּמִּדְבָּר וְלֹא נִפְקַד מִכָּל אֲשֶׁר לוֹ מֵאוֹמָה וַיָּשֶׁב לִי רָעָה תַּחַת טוֹבָה. כֹּה יַעֲשֶׂה אֱ-לֹהִים לְאִיבֵי דָּוִד וְכֹה יִסִּיף אִם אֲשָׁאִיר מִכָּל אֲשֶׁר לוֹ עַד הַבֹּקֶר מִשְׁתֵּין בְּקִיר." (שמואל א כה, כא-כב)

בשלב זה פוגש דוד את אביגיל, הגורמת לו לפנות למסלול אחר בדרכו למלכות.

נקודת מפנה שניה ומכריעה – מלכות צריכה את רצון העם

אביגיל מנהלת עם דוד שיח שיש בו פקחות וחכמה, הכולל מרכיבים שונים כמו שיכוך כעסו של דוד, פיוס, בקשת סליחה, שבח לדוד, ברכה, מוסר ואף הלכה.

מרכיב משמעותי בנאומה של אביגיל עסק על פי חז"ל, בשאלת היותו של נבל מורד במלכות, כשבסוד הדברים עומדת השאלה האם דוד נחשב כמלך כל זמן שדבר משיחתו לא פורסם ולא הופץ לעם: "אמר לה מורד במלכות הוא, ולא צריך למידיניה. אמרה לו: עדיין שאול קיים, ולא יצא טבעך בעולם" (בבלי מגילה, יד ע"ב)

אביגיל טוענת בפני דוד כי הוא לא נחשב כמלך גמור על אף משיחתו בידי הנביא, כיוון ש"לא יצא טבעך בעולם". על פי טענת אביגיל, כדי להיחשב למלך יש לעבור שני שלבים, משיחה וקבלת העם את המלך. משכך הם פני הדברים, אין נבל נחשב כמורד במלכות וחל איסור על דוד להרגו. נשים לב כי במרכז דברי תודתו של דוד לאביגיל עומדת מניעתו מבוא בדמים: לב וַיֹּאמֶר דָּוִד לְאִבְיָגַי בְּרוּךְ ה' אֱ-לֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר שְׁלַחָה הַיּוֹם הַזֶּה לְקִרְאָתִי. וּבְרוּךְ טַעֲמָךְ וּבְרוּכָה אַתְּ אֲשֶׁר כָּלַתְנִי הַיּוֹם הַזֶּה מִבּוֹא בְּדָמַי וְהִשַּׁע יָדִי לִי." (שמואל א כה, לב-לג)

משקיבל דוד את דבריה של אביגיל על הצורך בהכרת העם במלכותו, פונה דוד לדרך אחרת למימוש מלכותו. מכאן מתחיל דוד לבסס את קשריו עם בני שבטו שלו. שני הפסוקים האחרונים בסיפור דוד אביגיל ונבל מספרים על נישואי דוד לאביגיל ונישואיו לאשתו השניה אחינעם:

"וַתֵּמָהַר וַתִּקֶּם אֲבִיגַיִל וַתִּרְכַּב עַל הַחֲמֹר וַחֲמֵשׁ נְעֻרֹתֶיהָ הַהֵלְכוֹת לְרִגְלָהּ וַתֵּלֶךְ אַחֲרֵי מֶלֶאכֵי דָּוִד וַתְּהִי לוֹ לְאִשָּׁה. וְאַתְּ אַחֲנִיעֵם לְקַח דָּוִד מִיִּזְרְעָאֵל וַתְּהִיֵּן גַּם שְׁתֵּיהֶן לוֹ לְנָשִׁים." (שמואל א כה, מב-מג)

נישואי דוד עם אחינעם היזרעאלית (יזרעאל שבהר חברון נזכרת ברשימת ערי יהודה ביהושע טו, בפסוק העוקב (נו) אחרי "מעון כרמל וזיף ויוטה") ועם אביגיל ממעון וכרמל, מהווה שינוי בהתנהלות דוד בדרכו אל

המלוכה. מדרך שכללה הימלטות, הישרדות ומאבק מאופק במלכות שאול עובר דוד להתנהלות של התקשרות עם העם ובתחילה עם שבטו שלו, יהודה.

ואולי ישנה כאן סגירת מעגל מתחילת דרכו של דוד בה ניסה לממש מלכותו באמצעות קשרי נישואין עם משפחת המלך כפי שראינו למעלה, להבנה כי הוא צריך להתקשר בקשרי נישואין עם בנות שבטו שלו ולבנות את תמיכת העם מיסודות שבט יהודה.

סגירת מעגל זו מסייעת בידינו לענות על השאלה שהעלנו בתחילת דברנו, על אזכור נתינת מיכל לפלטי בן ליש בסיום סיפור נבל הכרמלי. על רקע יצירת הקשרים של דוד ביהודה, ניתן להבין את מיקום הפסוק האחרון בפרק כ"ה העוסק כולו בדוד, נבל ואביגיל. הפסוק אחרון בפרק כ"ה "וַיֵּשְׁאוּל נָתַן אֶת מִיכַל בִּתּוֹ אֵשֶׁת דָּוִד לְפִלְטִי בֶן לִישׁ אֲשֶׁר מִגָּלִים", מבטא את התנתקותו של דוד מניסיון בניית מלכותו על קשר עם בית שאול באמצעות נישואין.

מכאן והלאה מתגבשת עומק הבנת דוד בדבר הצורך להתקשרותו הצומחת עם שבט יהודה לבניית מלכותו תחילה בחברון ולאחר מכן עם כל העם בירושלים.

אם נכונים דברנו, סיפורם של נבל, אביגיל ודוד בדרום הר חברון, במרחבי הדרום של שבט יהודה, בספר המדבר, בשדות המרעה, כרמי הגפן וכרמי הזתים שבין מעון וכרמל, הינו סיפור מפנה בעל משמעות בדרכו של דוד למלכות. ומכאן אולי גם נלמד על מקור כוחו של מנהיג בכלל, השואב את הנהגתו וסמכותו מברכת שמים ממעל ומתמיכת העם מלמטה.